ISSN -2583-147X(P), **Vol.- 8, Issue No. VIII, November 2022**
Bastabatara Pariprakash Prachee
Peer Reviewed and Referred Research Journal

କୋରାପୁଟର ଲୋକବାଦ୍ୟ ପରମ୍ପରାରେ ପରଜା ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର

ଡ. ଲୋପାମୁଦ୍ରା ସ୍ୱାଇଁ

ନାଚ ଓ ଗୀତ ଆଦିବାସୀ ସମାଜର ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ ଅଙ୍ଗ । ପ୍ରକୃତିର ମୌଳିକତା ଓ ନିର୍ମଳତା ଘେନି ସେମାନଙ୍କର ନାଚ ଓ ଗୀତ । କୌଣସି ବାହ୍ୟ ଆଡ଼ମ୍ବର ବା କୃତ୍ରିମତା ଏଥିରେ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ଏଥିରେ କୌଣସି ଧରାବନ୍ଧା ନୀତି ନିୟମ ନ ଥାଏ; କିମ୍ବା ଏ ଗୀତ ଓ ନାଚକୁ କେହି କେବେ ଶିଖାଇ ନଥାଏ । ପୂଜାପାର୍ବଣ ହେଲେ, ଭୋଜିଭାତ ହେଲେ ଆଦିବାସୀ ମଣିଷର ପାଦ ଆପେ ଆପେ ଉଠେ ଓ ବାହୁରେ ବାହୁଛନ୍ତି ଏକ ତାଳରେ ସେମାନେ ବିଭୋର ହୋଇଯାଆନ୍ତି । ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନଚର୍ଯ୍ୟା ଭିତରେ ପ୍ରକୃତିର ବିଭିନ୍ନ ଉତ୍ପାଦକୁ ବ୍ୟବହାର କଲା ଭଳି ଫୁଲପତ୍ରରେ ସଜେଇ ହୋଇ ସେମାନେ ନାଚଗୀତରେ ମୁହୂର୍ତ୍ତର ଆନନ୍ଦକୁ ବହୁଗୁଣିତ କରିବାର କ୍ଷମତା ରଖନ୍ତି । ନାଚ ଓ ଗୀତ ଆଦିବାସୀ ଜୀବନଧାରାକୁ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ କରୁଥିବା ବେଳେ ବାଦ୍ୟ ଏଥିରେ ଦେଇଥାଏ 'ନାଦ'ର ଚମକ । ସୁତରାଂ ଗୀତ ଓ ନୃତ୍ୟ ପରି ବାଦ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଆଦିବାସୀ ଜୀବନଧାରା ମଧ୍ୟରେ ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରେ । ବିଭିନ୍ନ ପର୍ବପର୍ବାଣୀରେ ଆନନ୍ଦମୁଖର ଜନଜାତିଗୋଷ୍ଠୀ ବାଦ୍ୟର ତାଳେ ତାଳେ ମନମତାଣିଆ ଗୀତ ଗାଇ ନାଚି ଉଠେ । ପୁଣି ଜଙ୍ଗଲର ଫସଲକୁ ପଶୁ ଦାଉରୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ବାଦ୍ୟର ଆଶ୍ରୟ ନିଏ, ଶିକାର କରି ଫେରିବା ବେଳେ ଆହାର ପ୍ରାପ୍ତିର ଆନନ୍ଦରେ ମଧ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ରକମର ବାଦ୍ୟ ବଜାଏ ।

ସାଧାରଣତଃ ଗୀତରେ ଲୟ ବା Rythm ମଧ୍ୟରେ ଭାରସାମ୍ୟ ରକ୍ଷା ପାଇଁ ବାଦ୍ୟର ଉପଯୋଗ ହୋଇଥାଏ । ବାଦ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଗୀତ ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ତାଳର ପ୍ରଚଳନ ହୁଏ । ଫଳରେ ଗୀତ - ସଂଗୀତର ଛନ୍ଦ ମାଧୁରୀରେ ରୂପାନ୍ତରିତ ହୋଇଥାଏ । ଏହା ଦ୍ୱାରା ଗୀତର ଉତ୍କର୍ଷ ବୃଦ୍ଧି ପାଏ । ସୁତରାଂ ଗୀତରେ ବାଦ୍ୟ ହେଉଛି ଏକ ମାପକ ଯାହା ଗୀତ ଓ ବାଦ୍ୟର ବାଣୀ ମାଧ୍ୟମରେ ଏକ ସମନ୍ୱୟ ରକ୍ଷା କରେ । ସଂଗୀତ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଏହାକୁ ଲୟ କୁହାଯାଇଥାଏ । ସୁତରାଂ ବାଦ୍ୟ ଯେ ସଂଗୀତର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଭବ, ଏକଥା ଅନସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ ।

ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଭରତମୁନି 'ନାଟ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର' ଗ୍ରନ୍ଥରେ ବାଦ୍ୟର ଚାରି ବର୍ଗ ସଂପର୍କରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି -

"ତତଂ ଚୈବାବନଦ୍ଧଂ ଚ ଘନଂ ସୁଷିରମେବ ଚ ।
ଚତୁର୍ବିଧଂ ତୁ ବିଜ୍ଞେୟ ମାତୋଦ୍ୟଂ ଲକ୍ଷଣାନ୍ୱିତମ୍ ।୧।
ତତଂ ତନ୍ତ୍ରୀଗତଂ ଜ୍ଞେୟ ମବନଦ୍ଧଂ ତୁ ପୌଷ୍କରମ୍ ।
ଘନଂ ତାଳସ୍ତୁ ବିଜ୍ଞେୟଃ ସୁଶିରୋ ବଂଶ ଉଚ୍ୟତେ ।୨।" [୧]

ଅର୍ଥାତ ତତ ବାଦ, ଅବନଦ୍ଧ ବାଦ୍ୟ, ଘନ ବାଦ୍ୟ ଏବଂ ଶୁଷିର ବାଦ୍ୟ ଭେଦରେ ବାଦ୍ୟ ଚାରି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ଏହି ଚାରିଟି ଲକ୍ଷଣ ଯୁକ୍ତ ବାଦ୍ୟକୁ ଅତୋଦ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ବୀଣା ପ୍ରଭୃତି ତାର ଦ୍ୱାରା ଘର୍ଷଣ ହୋଇ ବାଜୁଥିବା ବାଦ୍ୟକୁ 'ତତବାଦ୍ୟ', ତବଲା, ପଖାଉଜ, ମୃଦଙ୍ଗ, ଢକ୍କା (ଢୋଲ) ପ୍ରଭୃତି ଆଘାତ କରି ବଜାଯାଉଥିବା ବାଦ୍ୟକୁ ଆନଦ୍ଧ ବା 'ଅବନଦ୍ଧ ବାଦ୍ୟ', ଗିନି, ଝାଞ୍ଜ ପ୍ରଭୃତି କାଂସ୍ୟରେ ନିର୍ମିତ ତାଳରେ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିବା ବାଦ୍ୟର ନାମ 'ଘନବାଦ୍ୟ' ଏବଂ ବଂଶୀ, କାହାଳି ପ୍ରଭୃତି ଫୁଙ୍କି କରି ବଜାଯାଉଥିବା ବାଦ୍ୟ 'ସୁଷିର ବାଦ୍ୟ' ନାମରେ ଅଭିହିତ ।

Francis W. Galpin ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରର ବର୍ଗୀକରଣ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ତତ, ଅବନଦ୍ଧ, ଘନ ଏବଂ ସୁଷିର ବାଦ୍ୟର ପରିଭାଷା ନିମ୍ନ ପ୍ରକାରେ ଦେଇଛନ୍ତି -

(କ) ତତବାଦ୍ୟ (Chordophonic Instruments) : Chordophonic Instruments or string vibrators, i.e. instruments in which the sound waves are dependent upon the vibrations of a stretched string and induced by plucking, striking or by friction or air.[୨]

ଅର୍ଥାତ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ବାଦ୍ୟ ଯାହା ତାର ବା ତନ୍ତୁ ବ୍ୟବହୃତ ତାହାକୁ ତତବାଦ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ବାଦ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ସୀତାର, ବୀଣା, ସରୋଜ, ସନ୍ତୁର, ତାନପୁରା ଆଦି ଏହାର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ।

(ଖ) ଅବନଦ୍ଧ ବାଦ୍ୟ (Membranophonic Instruments) : Membranophonic Instruments or skin vibrators, i.e. instruments in which the sound waves are due to the vibrations of a stretched skin or membrane when struck, plucked or stroked.[୩]

ସମସ୍ତ ଚର୍ମ ନିର୍ମିତ ବାଦ୍ୟ ଏହି ଶ୍ରେଣୀ ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥରେ କହିଲେ ତାଳ ବା ବୋଲ ସୃଷ୍ଟି କରିପାରୁଥିବା ବାଦ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଅବନଦ୍ଧ ବାଦ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ବାଦ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ମୁଖ କିମ୍ବା ଦୁଇଟିଯାକ ମୁଖ ଚମଡ଼ା ଦ୍ୱାରା ଆବଦ୍ଧ ହୋଇଥାଏ । ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ବାଦ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ତବଲା, ପଖଓ୍ୱାଜ, ଢୋଲକି, ମୃଦଙ୍ଗ ତଥା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଚର୍ମ ନିର୍ମିତ ବାଦ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଏହାର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ।

(ଗ) ଘନବାଦ୍ୟ (Idiophonic Instruments) : Idiophonic Instruments or self-vibrators i.e. instruments of solid substance which owing to their elastic nature have a sonority of their own, which is emitted in waves, when they are struck, plucked or stimulated by friction or air.[୪]

କଂସା, ପିତଳ ଆଦି ସମସ୍ତ ଧାତୁ ନିର୍ମିତ ବାଦ୍ୟ ଏହି ଶ୍ରେଣୀୟ, ଗିନି, ଝାଞ୍ଜ ଆଦି ଏହି ଶ୍ରେଣୀୟ ବାଦ୍ୟ ।

(ଙ) ସୁଶିର ବାଦ୍ୟ (Aerophonic Instruments) : Aerophonic Instruments or win-vibrators, i.e. instruments in which the sound-waves are produced by the vibrations of a column of air, the pulsations being set in motion by some special device flute (Whistle), reed or the lips.[୫]

ଅର୍ଥାତ୍ ପବନ ଦ୍ୱାରା ସ୍ୱର ନିର୍ଗତ ହେଉଥବା ବାଦ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ସୁଶିର ବାଦ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ବାଦ୍ୟ ଭାବରେ ସାହାନାଇ, ବଂଶୀ ଆଦି ସୁଶିର ବାଦ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ।

ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ସଂପର୍କିତ ପରିଭାଷାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଏଗୁଡ଼ିକ ମୋଟାମୋଟି ଭାବେ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ପ୍ରଥମ ବର୍ଗର ବାଦ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ସ୍ୱର (Note) ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟ ବର୍ଗର ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ତାଳ (Rythm) ବାଦ୍ୟ ଭାବେର ପରିଚିତ । ପୁନଶ୍ଚ ସ୍ୱର ବାଦ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ସେମାନଙ୍କ ଗୁଣ ଓ ଧର୍ମର ଆଧାରେ ତିନି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଛି । ଯଥା :

(୧) ବାୟୁ ସାହାଯ୍ୟରେ ବାଦନ ହେଉଥବା ସ୍ୱରବାଦ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ର । ଯେପରି ବଂଶୀ, ଆଡବଂଶୀ, ମଧବଂଶୀ, ମହୁରୀ ଆଦି । ଏସବୁକୁ ପାଟିରେ ପବନ ଦ୍ୱାରା ବାଦନ କରାଯାଇଥାଏ ।

(୨) ଆଘାତ ସାହାଯ୍ୟରେ ବାଦନ କରାଯାଉଥିବା ସ୍ୱରବାଦ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ର । ଏହି ବାଦ୍ୟରେ ଥିବା ତାରକୁ ହାତ ଆଙ୍ଗୁଳି ସାହାଯ୍ୟରେ ଆଘାତ କରାଯାଇ କମ୍ପନ ଦ୍ୱାରା ସ୍ୱର ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଏ ।

(୩) ଘର୍ଷଣ ସାହାଯ୍ୟରେ ବାଦନ କରାଯାଉଥିବା ସ୍ୱର ବାଦ୍ୟ ।

ଅନୁରୂପ ଭାବରେ ତାଳବାଦ୍ୟ (Rythm) ଗୁଡ଼ିକୁ ମଧ୍ୟ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ । ପ୍ରଥମ ବର୍ଗରେ, ଯେଉଁ ବାଦ୍ୟର ସମ୍ମୁଖ ଭାଗ ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଚମଡ଼ାର ବନ୍ଧେଇ ହୋଇଥାଏ । ସାଧାରଣତଃ ଏଗୁଡ଼ିକ ଅବନଦ୍ଧ ବାଦ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ଏହି ପ୍ରକାର ବାଦ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ହାତରେ ବା କାଠି ସାହାଯ୍ୟରେ ବାଦନ କରାଯାଇ ସଂପୃକ୍ତ ସଂଗୀତର ତାଳ ବା ଲୟର ସୁରକ୍ଷା କରାଯାଇଥାଏ । ଢୋଲ, ଟାମକ, ଡାପୁ ଆଦି ଏହି ଶ୍ରେଣୀୟ । ଦ୍ୱିତୀୟ ବର୍ଗର ତାଳବାଦ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ମାଧ୍ୟମରେ ସଂପୃକ୍ତ ସଂଗୀତର ମୁଖ୍ୟତଃ ଲୟର ସୁରକ୍ଷା କରାଯାଇଥାଏ । ଉକ୍ତ ବାଦ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଆମୂଳାନ୍ତ ସଂଗୀତର ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାତ୍ରାକୁ ଅବଗତ କରାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଲୟକୁ ସୁନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରିଥାନ୍ତି । ସଂପୃକ୍ତ ସଂଗୀତର ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାତ୍ରାରେ ଏହି ଯନ୍ତ୍ର ମାଧ୍ୟମରେ ଆଘାତ ଦେବା ଦ୍ୱାରା ତାହା ସଂପୃକ୍ତ ସଂଗୀତର ଲୟ ସୁରକ୍ଷା କରାଇବା ସହ ତାଳ ବାଦ୍ୟର ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରେ ।[୬]

ପୁନଶ୍ଚ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରରେ ନିମିତ ଧାତୁ ବା ପଦାର୍ଥକୁ ଭିତ୍ତି କରି ମଧ୍ୟ ଲୋକବାଦ୍ୟର ବିଭାଗୀକରଣ କରାଯାଇପାରେ । ଯଥା : (୧) ‘ଚମଡ଼ା ଆଚ୍ଛାଦିତ ଲୋକବାଦ୍ୟ (ଢୋଲ୍‌କି, ଘୁଡୁକି, ଖଞ୍ଜଣି, ଚାଙ୍ଗୁ, ଖୋଳ, ଢୋଲ, ଶିଙ୍ଗବାଦ୍ୟ ଆଦି) (୨) ତାର, ବାଳ ଓ ସୁତା ନିର୍ମିତ ଲୋକବାଦ୍ୟ (କେନ୍ଦରା, ନିଆଁପୋଡ଼ି ବାଦ୍ୟ, ଘୁଡୁକି ଇତ୍ୟାଦି (୩) ଧାତୁ ନିର୍ମିତ ବାଦ୍ୟ (ମହୁରୀ, ତୁରୀ, କାହାଳୀ, ଘଣ୍ଟି, ଗିନି, ଝାଞ୍ଜ, ରାମତାଳି, ବୀଣା, ଡୁଂଡୁଙ୍ଗା ଇତ୍ୟାଦି) (୪) କାଠ ଓ ବାଉଁଶ ନିର୍ମିତ ବାଦ୍ୟ (ଦାସକାଠି, ଢଣକୁଲା, ଢୁମ୍ପା, କାଠିବାଦ୍ୟ, ବଂଶୀ) (୫) ଶସ ନିର୍ମିତ ବାଦ୍ୟ (କୋଇଲି ବାଦ୍ୟ)

(୬) ଫଳ ନିର୍ମିତ ବାଦ୍ୟ (ନଡ଼ିଆ ଘୁମୁରା) (୭) ପତ୍ର ନିର୍ମିତ ବାଦ୍ୟ (ତାଳ ଓ ନଡ଼ିଆ ପତ୍ର ମହୁରୀ, ଟଭା ପତ୍ର ପିଇଁକା, ସାରୁପିକ ବାଦ୍ୟ, ନଳାବାଦ୍ୟ, ଝୁମୁକା ବାଦ୍ୟ) ଫିରିଙ୍ଗି ବାଦ୍ୟ, ଫୁଟ୍‌ଫୁଟା ନଡ଼ା ବାଦ୍ୟ) (୮) ଫୁଲ ନିର୍ମିତ ବାଦ୍ୟ (ମହୁନାଡ଼ ଫୁଲ ପିଇଁକା) (୯) ଶାମୁକା ନିର୍ମିତ ବାଦ୍ୟ (ଶଙ୍ଖ), (୧୦) ଶିଙ୍ଗ ନିର୍ମିତ ବାଦ୍ୟ (ଶିଙ୍ଗା), (୧୧) ମାଟି ନିର୍ମିତ ବାଦ୍ୟ (ହାଣ୍ଡି ବାଦ୍ୟ, ଢୋଲ)। [୭]

ଏ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ବାଦ୍ୟ ବ୍ରତୀତ ମଣିଷ ଦ୍ୱାରା ମୁଖରୁ ହୁଳହୁଳି, ସିସିରି, ତାଳି, ଟାକରା ଆଦି ଧ୍ୱନି ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇ ସହାୟକ ବାଦ୍ୟ ଭାବରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଥିବାର ମଧ୍ୟ ଆଲୋଚକମାନେ ମତ ଦିଅନ୍ତି ।

ବାଦ୍ୟର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଓ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଅନୁଶୀଳନ କଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଆଦିବାସୀ ସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ ବାଦ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ବେଶ ଉନ୍ନତ ଏବଂ ବହୁଧା ବିଭକ୍ତ । ଆଦିବାସୀ ସଂସ୍କୃତିର ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ବିଭାଗ ସହିତ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରର ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ରହିଚି । କାରଣ ଆଦିବାସୀ ସଂସ୍କୃତିର ଏକ ବଳିଷ୍ଠ ବିଭାଗ ହେଉଛି ନୃତ୍ୟ । ନୃତ୍ୟ ଓ ଗୀତ ସହିତ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟ ଓତଃପ୍ରୋତ ଭାବେ ଜଡ଼ିତ । ଓଡ଼ିଶାରେ ବସବାସ କରୁଥିବା ଜନଜାତିଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅବିଭକ୍ତ କୋରାପୁଟ ଅଞ୍ଚଳରେ ବାଉନ ପ୍ରକାରର ଆଦିମ ଜନଗୋଷ୍ଠୀ ବସବାସ କରନ୍ତି । କନ୍ଧ, କୋୟା, ଗାଦବା, ଭୂମିଆ, ଗଣ୍ଡ, ପରଜା, ଭତରା, ସଉରା, ଡିଡାୟୀ, ବଣ୍ଡା, ପେଣ୍ଟିଆ, ଓମାନତ୍ୟ ଆଦି ଆଦିବାସୀ ସଂପ୍ରଦାୟଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଆହୁରି ଅନେକ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଆଦିବାସୀଙ୍କ ସାମାଜିକ ରୀତିନୀତି, ଧର୍ମୀୟ ବିଶ୍ୱାସ, ନୃତ୍ୟଗୀତ ଓ ମୌଖିକ ଲୋକସାହିତ୍ୟ ପରମ୍ପରା କ୍ରମେ ଲୋକମୁଖରେ ଉଜ୍ଜୀବିତ ହୋଇ ରହିଆସିଛି । ଶିକାର, କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟ, ସନ୍ତାନ ଜନମ, ନାମକରଣ, ନିର୍ବନ୍ଧ, ବିବାହ, ଦଶାହ, ପିତୃପୁରୁଷଙ୍କ ପୂଜା ଓ ବର୍ଷସାରା ପାଳିତ ବିଭିନ୍ନ ପର୍ବପର୍ବାଣୀ ଯଥା ଚଇତି ପର୍ବ, ପୁଷ୍ ପରବ୍, ଦିଆଲି ପର୍ବ, ଦଶରା, ହଲ୍‌ପୋଡ଼ି, ମଣ୍ଡେଇ, ବେଣ୍ଟ ଯାତ୍ରା, ବାଲିଯାତ୍ରା ପ୍ରଭୃତି ଉତ୍ସବ ନୃତ୍ୟଗୀତ ବିନା ସଂପନ୍ନ ହେବା ଅସମ୍ଭବ । ଏପରି କୁହାଯାଇପାରେ ଯେ ନୃତ୍ୟ ଆଦିବାସୀ ଜୀବନର ଛନ୍ଦ ଓ ଗୀତ ଆଦିବାସୀ ଜୀବନର ସ୍ୱର । କିନ୍ତୁ ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ବାଦ୍ୟ ଏହି ଛନ୍ଦ ଓ ସ୍ୱରର ଜୀବନୀ ଶକ୍ତି ।

କୋରାପୁଟିଆ ଆଦିବାସୀ ସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ କେତେକ ନୃତ୍ୟର ନାମକରଣ ଆଦିବାସୀ ଗୋଷ୍ଠୀଙ୍କ ନାମାନୁଯାୟୀ ହୋଇଥିଲା ବେଳେ, କେତକ ନୃତ୍ୟର ନାମକରଣ ବାଦ୍ୟଭିତ୍ତିକ, ଯଥା - ଘୁମୁରା ନାଚ, ଘୁଡୁକି ନାଚ, ଢେମ୍‌ସା ନଚ ଓ ଡାପ ନାଚ, ତୁଡ଼୍‌ରା ନାଚ, ଡୁଙ୍ଗଡୁଙ୍ଗା ନାଚ, ଶିଙ୍ଗବାଦ୍ୟ ନାଚ ଇତ୍ୟାଦି ।[୮] ଢେମ୍‌ସା ନାଚର ନାମକରଣ ସଂପର୍କରେ ଅନୁମାନ କରାଯାଏ ଯେ, ଏଥିରେ 'ଧୁମ୍‌ସା' ବା ଟାମକ ନାମକ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ମୁଖ୍ୟ ବାଦ୍ୟ ରୂପେ ବାଦନ କରାଯାଉଥିବାରୁ ଏହି ନୃତ୍ୟର ନାମକରଣ 'ଢେମ୍‌ସା' ହୋଇଛି । 'ତୁଡ଼୍‌ରା ନାଚ'ରେ ତୁଡ଼୍‌ରା (ଏକ ଆୟତାକାର କାଠପେଟିକା ଭଳି ବାଦ୍ୟ) ମୁଖ୍ୟ ବାଦ୍ୟ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥବାରୁ ଏହାକୁ 'ତୁଡ଼୍‌ରା ନାଚ' କୁହାଯାଏ । ପରଜା ଯୁବକ ଯୁବତୀମାନେ ଶୃଙ୍ଗାରଧର୍ମୀ ଗୀତ ଗାଇ ଡୁଂଡୁଙ୍ଗା ବଜାଇ ନୃତ୍ୟ କରୁଥିବାରୁ ବାଦ୍ୟର ନାମାନୁସାରେ ଏହି ନାଚର ନାମ 'ଡୁଂଡୁଙ୍ଗା ନାଚ' ।

କୋରାପୁଟ ଜିଲ୍ଲାର ବିଭିନ୍ନ ଆଦିବାସୀ ସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଉଭୟ ଆକୃତି ଓ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରରେ ବ୍ୟବହୃତ ଉପାଦାନ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଭିନ୍ନ । ଉପାଦାନ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏଗୁଡ଼ିକ ବାଉଁଶବାଡ଼ି, ସଲପଗଛର ବାହୁଙ୍ଗା, ବେଲ, ଝାଡୁ, ବିଭିନ୍ନ ଧାତୁନିର୍ମିତ ବାସନକୁସନ, ଲାଉତୁମ୍ବା, କାଠଗଣ୍ଡି ତଥା ମାଟିରୁ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ ଏସବୁକୁ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରର ବର୍ଗୀକରଣ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ଏକ ପ୍ରକାରର 'ଦେଶୀୟ ବାଦ୍ୟ' ଭାବରେ ମଧ୍ୟ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଏ ।[୯] ସୁତରାଂ କୋରାପୁଟର ଆଦିବାସୀ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକୁ ନିମ୍ନଲିଖିତ ପାଞ୍ଚଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ । ଯଥା :

୧. ତତବାଦ୍ୟ - ଡୁଂଡୁଙ୍ଗା, ରାମଗୁଟା, ବେଏଲା, ସାରଙ୍ଗୀ, ଧୁଡୁକି, ଟଇଲା, ମୁଜୁରା, ଟୁନୁଂକୁ ।

୨. ଅବନଦ୍ଧ ବାଦ୍ୟ - ମଦଳ, ମୃଦଙ୍ଗ, ଖଂଜଣୀ, ଟମକ, ତିଡ଼ିବିଡ଼ି, ଡାପୁ, ଘୁମୁରା, ବାଲିଘୁମୁରା, ବାଲିଟମକ, ମାଦଲ, ଦାଦୁର, ଢୋଲ, ବଡ଼ନାଗରା, ଶିଙ୍ଗବାଦ୍ୟ

୩. ଘନବାଦ୍ୟ - ନେନେଂ, ଗିନି, ଝାଞ୍ଜ, କିର୍‌କସା, ରେଢ଼ା

୪. ସୁଶିର ବାଦ୍ୟ - ବଂଶୀ, ଟୋଲି, ଶିଙ୍ଗା, ଶଙ୍ଖ, ସୁରାକମ୍ପା, ମହୁରୀ

୫. ଦେଶୀୟ ବାଦ୍ୟ - ଦଣ୍ଡାହୁଲିଆ ବାଡ଼ି, ଲାସମାଟା,

ରେଗ୍‌ରେଗା, ତୁତ୍‌ରା, ଧଡ଼ଧଡ଼ି, ଗଅଣ୍ଡ, ରାମକାଠି, ବୁରୁଙ୍ଗା, ଟେଙ୍ଗ୍ ଟେଙ୍ଗ୍‌ଡ଼ା, ପେଁକାଳି ।[୧୦]

ଅବିଭକ୍ତ କୋରାପୁଟ ଜିଲ୍ଲାରେ ବସବାସ କରୁଥିବା ଜନଜାତିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ 'ପରଜା' ଜନଜାତି ଏହାର ଭାଷା, ସଂସ୍କୃତି ତଥା ସାମାଜିକ ଚଳଣୀ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏକ ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରେ । ପରଜା ଜନଗୋଷ୍ଠୀଙ୍କ ନୃତ୍ୟଗୀତ ମୁଖ୍ୟତଃ ଦୁଇ ପ୍ରକାରର । ଯଥା: ରିଂଜୋଡ଼ି ନୃତ୍ୟ ଓ ଢୁଂଢୁଙ୍ଗା ନୃତ୍ୟ । ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଜନଜାତିଙ୍କ ଭଳି ଏମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ପର୍ବପର୍ବାଣୀ ଓ ଉତ୍ସବାନୁଷ୍ଠାନରେ ମୁଖ୍ୟ ଅବଲମ୍ବନ ହେଉଛି ନୃତ୍ୟ ଗୀତ । ବିବାହ, ଦଶାହ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସାମାଜିକ ଉତ୍ସବ ଏବଂ ଚଇତି ପରବ, ପାଣ୍ଡୁ ପରବ, ଦିଆଲି ପରବ, ନୂଆଖାଇ ପରବରେ 'ରିଂଜୋଡ଼ି' ନୃତ୍ୟର ଆୟୋଜନ କରାଯାଇଥାଏ । ଉଭୟ ନାରୀ ପୁରୁଷ ଏଥିରେ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତି । ନାରୀମାନେ ନାଲି, ସବୁଜ ଓ ନୀଳରଙ୍ଗର ଲୁଗା ପିନ୍ଧି ଜଡ଼ା ତେଲରେ ମୁଣ୍ଡର ଖୋସାକୁ ବାଳଛପା ଓ ବିଭିନ୍ନ ଫୁଲରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ସଜାଇଥାନ୍ତି । ପୁରୁଷମାନେ ଢୁଂଢୁଙ୍ଗା, ମଦଳ, ଗିନି, ଢୋଲ, ସୁର୍‌ଲୀ(ବଂଶୀ), ଟାମକ, ମଇରୀ(ମହୁରୀ) ତିଡ଼ିବିଡ଼ି ଓ ଡାପ ବଜାନ୍ତି । ଏହି ସବୁ ବାଦ୍ୟର ତାଳେ ତାଳେ ପରଜା ରମଣୀମାନେ ପାଦରେ ପାଦ ମିଶାଇ ବାହୁରେ ବାହୁ ଛନ୍ଦି, ଅଣ୍ଟାକୁ ଅଣ୍ଟା ଧରି ଝୁଲି ଝୁଲି ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି । ନୃତ୍ୟ ବେଳେ ଗୋଲାକାର, ଧାଡ଼ି ଏବଂ ସର୍ପିଳ ଗତି କରି ଏକ ମନୋରମ ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆଦିବାସୀ ସଂପ୍ରଦାୟଙ୍କ ପରି ଆଗରେ ଜଣେ ଅଭିଜ୍ଞ କଳାକାର (ଧାଙ୍ଗଡ଼ା ମାଝୀ) ମୟୂର ପୁଚ୍ଛ ଧରି ପାଦ ପକାଇଥାଏ । ତା'ର ପଦପାତ ଓ ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀକୁ ଅନୁସରଣ କରି ଅନ୍ୟମାନେ ନୃତ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି ।

'ରିଂଜୋଡ଼ି' ନାଚ ପରି ପରଜା ଯୁବକଯୁବତୀମାନେ ଏକ ପ୍ରକାର ଶୃଙ୍ଗାରଧର୍ମୀ ଗୀତ ଗାଇ ଢୁଂଢୁଙ୍ଗା ବଜାଇ 'ଢୁଂଢୁଙ୍ଗା ନାଚ' କରିଥାନ୍ତି । ଏଥିରେ ଢୁଂଢୁଙ୍ଗା ମୁଖ୍ୟ ବାଦ୍ୟ ରୂପେ ବ୍ୟବହାର ହୁଏ ଏବଂ ସହବାଦ୍ୟ ଭାବରେ ଗିନି, ମଦଳ ଓ ବଂଶୀ ଆଦି ମଧ୍ୟ ବାଦନ କରାଯାଇଥାଏ । ଢୁଂଢୁଙ୍ଗା ନାଚରେ ଟଇଲା(ଢୁଂଢୁଙ୍ଗାର ଅନ୍ୟ ଏକ ନାମ) ବଜାଇ ଧାଙ୍ଗଡ଼ାମାନେ ଗାଉଥିବା ଏକ ଗୀତର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଖନ୍ତୁ –

"ଟଇଲା ମାରୁ ଭାଇ ଗୋ, ଡାପୁ ମାରୁ ଗୁମୁ,
କିନ୍ଦ୍ରି ମାରୁ ଭାଇ ଗୋ ଗାଦି ମାରୁ ଗୁମୁ ।
ଆମ୍‌କେ କଇଲା ଟୋକି ମାନ୍‌କେ,
ଗାଲେ ଗାଲେ ଚୁମୁ ଗୋ ଗାଲେ ଗାଲେ ଚୁମୁ ।" (ସୌଜନ୍ୟ: ଈଶ୍ୱର ମୁଦୁଲି, ରଙ୍ଗବାଲି କୁମ୍ଭା ଗାଁ, କୋରାପୁଟ)

ପରଜା ସଂପ୍ରଦାୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ବାଦ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଆକୃତି, ଉପାଦାନ ଓ ଧ୍ୱନି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର । ଢୁଂଢୁଙ୍ଗା, ମଦଳ, ଟାମକ୍, ଢୋଲ, ତିଡ଼ିବିଡ଼ି, ନାଗରାବାଜା, ମହୁରୀ, ସୁର୍‌ଲୀ, ଡାପୁ, ଓ ଗୁଜ୍‌ରୀ ଆଦି ମୁଖ୍ୟତଃ ପରଜା ସଂପ୍ରଦାୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ ।

କୋରାପୁଟ ଜିଲ୍ଲାର ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କର ରୁଚି, ଅଞ୍ଚଳ ଓ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ବିଶେଷରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ହୋଇଥିବାରୁ ଏବଂ ଏମାନଙ୍କ କଥିତ ଭାଷାରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥିବାରୁ, ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କେତୋଟି ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରର ନାମକରଣରେ ଭିନ୍ନତା ଦେଖାଯାଏ । ନିମ୍ନରେ ପରଜା ବ୍ୟତୀତ ଓମାନତ୍ୟ, କନ୍ଧ, ଗାଦବା, ଭୂମିଆ ଓ ଭତଡ଼ା ସଂପ୍ରଦାୟରେ ବାଦ୍ୟର ନାମକରଣରେ ଦେଖାଯାଉଥିବା ଏହି ଭିନ୍ନତା ସଂପର୍କରେ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକର ଏକ ସାରଣୀ ନିମ୍ନରେ ଦିଆଗଲା ।

ପରଜା	**ଓମାନତ୍ୟ**	**କନ୍ଧ**	**ଗାଦବା**	**ଭୂମିଆ**	**ଭତଡ଼ା**
ମଦଳ	ମୃଦଙ୍ଗ ବାଜା	ମର୍ଦ୍ଦୋଲି	ମର୍ଦ୍ଦୋଲ	ମୁଦାଡ୍	ମୁଦାଦ୍
ଟାମକ	ଟାମକ୍	ଟାମକ୍	ଟାମକ୍	ଟାମକ୍	ଟାମକ୍
ଢୋଲ	ଢୋଲ୍‌କି	ଲିସେନି	କିଦଙ୍ଗ୍	ଢୋଲ	ବଡ଼ିଡଙ୍ଗ
ତିଡ଼ିବିଡ଼ି/ କିର୍‌ଲୀ	ତୁଡୁବୁଡ଼ି	ଟିମ୍‌କି	କିର୍‌ଡି	ଟୁଡୁବୁଡ଼ି	ଟିଡ଼ିବିଡ଼ି
ଡାପୁ	ଡାପୁ	ଡାଙ୍ଗରା	ଡାପୁ	ଡାପୁ	ଡାପୁ
ଗୁଜ୍‌ରୀ	ଝୁମୁକା	ଝୁମୁକା	ଝୁମୁକା	ଝୁମୁକା	ଝୁମୁକା
ଢୁଂଢୁଙ୍ଗା	ଢୁଙ୍ଗୁରି ବାଜା	ଢୁଂଢୁଣୀ	ଢୁଢୁଂଗା	ଢୁଢୁଙ୍ଗା	ଢୁଢୁଙ୍ଗା
ମଇରି	ମୋହୁରି	ତିତିରି	ମହିରି	ମୟିରି	ମୋହୁରି
ସୁର୍‌ଲୀ	ବଂସୀ	ବାଁସୀ	ବଂସୀ	ବଂସୀ	ବଂସୀ

(ସୌଜନ୍ୟ : ବିଶ୍ଳେଷଣାତ୍ମକ ଆଦିବାସୀ ଗବେଷଣା ପରିଷଦ (କୋଟ୍‌ସ୍), କୋରାପୁଟ)

ମଦଳ :

ପରଜା ଜନଜାତି ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର 'ମଦଳ' ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଅବନଦ୍ଧ ଶ୍ରେଣୀୟ ଏକ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର । ଏହା ଉଭୟ

ଲୋକବାଦ୍ୟ ଓ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ବାଦ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ।'ପରଜା' ଜନଜାତି ବ୍ୟତୀତ କୋରାପୁଟ ଜିଲ୍ଲାର ଭୂମିଆ, ଭତରା, କନ୍ଧ, ଓମାନତ୍ୟ, ଜାତପୁ, ଗାଦବା, ପେଣ୍ଟିଆ ପ୍ରଭୃତି ସଂପ୍ରଦାୟରେ ନାଚଗୀତରେ ମଦଳର ବିଶେଷ ଭୂମିକା ରହିଛି । ଏହାର ଖୋଳ ପାଇଁ ସାଧାରଣତଃ ଗମ୍ଭାରୀ, ଶାଳ, ପଣସ, ନିମ କିମ୍ବା ଖଇର କାଠ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ ।ମଦଳ ସହିତ ଡିଡ଼ିବିଡ଼ି ବିଶେଷତଃ ପରଜାମାନଙ୍କର ଡଙ୍ଗର ଯାତ୍ରା, ରାହୁ ପୂଜା, ବାଟ ବିବାହ ପୂଜା, ତଥା ଚଇତ ପରବରେ ମୁଖ୍ୟ ବାଦ୍ୟ ଭାବରେ ବାଦନ କରାଯାଏ । ଏହି ବାଦ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ର ଦ୍ୱାରା ଉପରୋକ୍ତ ପୂଜାର ପୂର୍ବଦିନ ରାତିରେ ଗୁରୁମାଇମାନେ 'ନିୟୁତା' କରି ନାଚି ଥାନ୍ତି । ଏଥି ସହିତ ଚଇତ ପରବରେ ଗ୍ରାମର ସମସ୍ତ ବୁଢ଼ାବୁଢ଼ୀ ଓ ଧାଙ୍ଗଡ଼ା-ଧାଙ୍ଗଡ଼ୀ ମିଶି 'ଚଇତ ପରବ' ନାଚ ନାଚିଥାନ୍ତି । ପୌଷ ମାସର ଘୋଡ଼ାନଚ ଏବଂ 'ଯାକେର କଡ଼ୀ' ପୂଜାରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ବାଦ୍ୟ ବାଦନ କରାଯାଏ । 'ମଦଳ'ର ବୀର ଧ୍ୱନି ଦ୍ୱାରା ଗୁରୁମାଇ, ଦେବାଦେବୀଙ୍କୁ ନାଚି ନାଚି ଆବାହନ କରିଥାନ୍ତି ।

ମଦଳକୁ ବାଦକ ବେକରେ ଲମ୍ବାଇ ଏହାର ଓସାରିଆ ମୁଖଟିକୁ ବାମ ଓ ଅନ୍ୟମୁଖଟିକୁ ଡାହାଣ ପାପୁଲିରେ ଆଘାତ କରି ବାଦନ କରାଯାଏ । ଏହି ବାଦ୍ୟର ବିଶେଷତ୍ୱ ହେଉଛି ଏହା ଏକ ପ୍ରକାର ତାଥା-ତାଡ଼ା-ଡମ୍-ଡମ୍ ନାଦ ସୃଷ୍ଟି କରି ବୀରରସର ସଂଚାର କରିଥାଏ ।

ଟାମକ୍ :

ମଦଳ ପରି ଟାମକ୍ ମଧ୍ୟ ପରଜା ଜନଜାତିଙ୍କର ଏକ ମୁଖ୍ୟବାଦ୍ୟ ଭାବରେ ବ୍ୟବହୃତ । ଟମ୍‌ଟମ୍ ଧ୍ୱନି ସୃଷ୍ଟି ହେଉଥବାରୁ ଏହାର ନାମ ଟାମକ ହୋଇଥିବାର ଅନୁମାନ କରାଯାଏ । ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରଚଳିତ 'ଧୁମ୍‌ସା' ବାଦ୍ୟର ଆଦିରୂପ ଭାବରେ 'ଟାମକ'କୁ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଏ । ପାର୍ଥକ୍ୟ ହେଉଛି ଧୁମ୍‌ସା ଲୁହାରେ ତିଆରି ହୋଇଥିଲା ବେଳେ 'ଟାମକ' ମାଟିରେ ତିଆରି ।

ଟାମକ ଦେଖିବାକୁ ବଡ଼ ନାଗରା ସଦୃଶ ଏକ ଅନବଦ୍ଧ ଶ୍ରେଣୀୟ ବାଦ୍ୟ । ଏହାର ଖୋଳଟି ଏକ ଓସାରିଆ ମାଟିପାତ୍ର । ଏହାର ଖୋଳିଟିକୁ କୁମ୍ଭାରମାନେ ନିର୍ମାଣ କରିଥାନ୍ତି । ଏଥି ନିମନ୍ତେ ବିଶ୍ୱାସ ରହିଛି ଯେ, ମନ୍ଦିର, ସର୍ବସାଧାରଣ ସ୍ଥାନ, ହାଟ ପ୍ରଭୃତିରୁ କିଛି କିଛି ମାଟି ନେଇ ହାଣ୍ଡି ଗଢ଼ା ମାଟିରେ ମିଶାଇ ଏହାର ଖୋଳ ତିଆରି କରାଯାଏ । ଏହାକୁ କାନ୍ଧରେ ଝୁଲାଇ କିମ୍ବା ଭୂମିରେ ରଖି ଦୁଇଖଣ୍ଡ ରବର ନିର୍ମିତ ଦଣ୍ଡ ଦ୍ୱାରା ଜୋର୍‌ରେ ଆଘାତ କରି ବାଦନ କରାଯାଏ । ଏହାର ଧ୍ୱନି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁରୁଗମ୍ଭୀର ହୋଇଥିବାରୁ ମଦଳ ପରି ବୀରରସାତ୍ମକ ହୋଇଥାଏ ।

'ପରଜା' ମାନଙ୍କର ପୌଷ ପରବ, ଚଇତ ପରବ, ପିଠାଲାନ୍ଦି, ନିଶାଣୀ ମୁଣ୍ଡା ପୂଜା, କାନ୍ଦୁଲ ବାଜା, ଫଳପୂଜା, ଘୋଡ଼ାନାଚ, ବାଲିଯାତ୍ରା, ଡଙ୍ଗର ଯାତ୍ରା, ନିଶାଣୀ ମୁଣ୍ଡା, ଦିଆଲି ପରବ, ଲାଠି ପୂଜା, ଯାକେର କଡ଼ି, ରାହୁ ପୂଜା, ବାଟ ବିବାହ ପୂଜା କିମ୍ବା ମୃତବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଶ୍ମଶାନକୁ ନେଲା ବେଳେ ମଧ୍ୟ ଏହି ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରର ବ୍ୟବହାର ହୋଇଥାଏ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ବେଣ୍ଟ(ଶିକାର)କୁ ଗଲାବେଳେ, ଛେର୍‌ଛେରା (ପୂଜା ନିମନ୍ତେ ଚାନ୍ଦା) ମାଗିବା ସମୟରେ ଏବଂ ସମୁଦି ମିଶାରେ ଏହାକୁ ମୁଖ୍ୟ ବାଦ୍ୟ ଭାବରେ ବାଦନ କରାଯାଏ ।

ଗାଦିବାଜା :

ଗାଦିବାଜା ପାଖାପାଖି ଟାମକ୍ ସହିତ ସମାନ । ପାର୍ଥକ୍ୟ ହେଉଛି ଟାମକ୍‌ର ତଳଭାଗରେ ମାଟି ତିଆରି ମାଠିଆ(ଗାଦି) ରହୁଥିଲା ବେଳେ ଟାମକ୍ ତଳେ ଗାଦି ନଥାଇ କେବଳ ଥାଳି ସଦୃଶ ହୋଇଥାଏ । ମାଟିରେ ତିଆରି ମାଠିଆ ସହିତ ଗାଇ ବା ମଇଁଷିର ଚମଡ଼ା ଏଥିରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ପରଜାଙ୍କ ବିଶ୍ୱାସ ଅନୁଯାୟୀ ଯଦି ଗାଈକୁ ବାଘ କାମୁଡ଼ିବା ଦ୍ୱାରା ତା'ର ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଥାଏ, ତେବେ ସେହି ଚମଡ଼ା ଦୀର୍ଘସ୍ଥାୟୀ ହୋଇଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ ଉକ୍ତ ଚମଡ଼ାରେ ଗାଦିବାଜା ତିଆରି କରିବାର ବିଧି ରହିଛି । ଏହାର ଧ୍ୱନି ମଧ୍ୟ ଯୁଦ୍ଧ ବାଦ୍ୟ ପରି ବୀରରସରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ଢୋଲ :

'ପରଜା' ଜନଜାତି ବ୍ୟତୀତ କୋରାପୁଟର କୋୟା, ଗଣ୍ଡ, ବଣ୍ଡା, ଭତରା, ମାଡ଼ିଆ, ସାନ୍ତାଳ, ଗାଦବା, କନ୍ଧ ତଥା ଭୂମିଆ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ସଂପ୍ରଦାୟଙ୍କ ନୃତ୍ୟଗୀତରେ ଢୋଲ ଏକ ବିଶେଷ ବାଦ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ର । ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ବର୍ଗୀକରଣ ଅନୁସାରେ ଏହା ଅବନଦ୍ଧ ଶ୍ରେଣୀର । ଏହାର ଗୁରୁଗମ୍ଭୀର ନାଦ ନୃତ୍ୟ ଓ ସଙ୍ଗୀତକୁ ଅଧିକ ରସାଣିତ କରିଥାଏ ।

'ଢୋଲ'ର ଖୋଳ ନିର୍ମାଣ ପାଇଁ ମୁଖ୍ୟତଃ ଗମ୍ଭାରୀ, ଶାଳ, ପିଆଶାଳ ଓ ରକ୍ତଚନ୍ଦନ କାଠକୁ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ । ଏହାର ବାମପୁଡ଼ାକୁ ଗୋରୁ ଚମଡ଼ା ଏବଂ ଡାହାରପୁଡ଼ାକୁ ଛାଗ ଚମଡ଼ା ଦ୍ୱାରା ବେତ କିମ୍ବା ବାଉଁଶପାତିଆ ଓ ଅଂଶ ଦେଇ ଛାଉଣି

କରାଯାଏ । ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ୱକୁ ସରୁ ଚମଡ଼ା ଦଡ଼ଉଡ଼ି ଦ୍ୱାରା ଶକ୍ତ ଭାବରେ ବନ୍ଧାଯାଏ । ବାଦକ ଏହାକୁ କାନ୍ଧରେ ଝୁଲାଇ କିମ୍ବା ଭୂମିରେ ରଖି ବାମପୁଡ଼ାକୁ ଏକ ମୋଟା କାଠି ଦ୍ୱାରା ଓ ଡାହାର ପୁଡ଼ାକୁ ହାତରେ ଆଘାତ କରି ବାଦନ କରିଥାଏ । କେତେକ କାଠିର ଶେଷ ମୁଣ୍ଡରେ କନାଗୁଡ଼ାଇ ମଧ ବାଦନ କରୁଥିବା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଏ । ଏଥିରୁ ଧମ୍ ଧମ୍ ଧମ୍ ଗୁରୁଗମ୍ଭୀର ନାଦ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବାଦ୍ୟର ନାଦ ଅପେକ୍ଷା ଏହାର ନାଦ ବହୁ ଦୂରକୁ ଶୁଣାଯାଏ । ମଦଳ, ଟାମକ୍ ଆଦି ବାଦ୍ୟ ପରି ଏହା ପରଜାମାନଙ୍କର ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ପର୍ବପର୍ବାଣୀରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

ଡିଡ଼ିବିଡ଼ି / କିର୍ଲୀ :

ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ବର୍ଗୀକରଣ ଅନୁଯାୟୀ ଏହା ମଧ ଏକ ଆନଦ୍ଧ ଶ୍ରେଣୀୟ ବାଦ୍ୟ । ଏହି ବାଦ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଡୁଡୁବୁଡ଼ି, ଟିଡିବିଡ଼ି, ଡୁବ୍‌ଡୁବ୍ ଆଦି ନାମରେ ପରିଚିତ । ଡିଡ଼ିବିଡ଼ିର ଖୋଳଟି ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର ମାଟିପାତ୍ର ଓ ଏହାର ମୁଖଟି ଓସାରିଆ । ଟାମକ୍‌ର ତିଆରି ପ୍ରଣାଳୀ ଭଳି କୁମ୍ଭାର ଦେବାଦେବୀଙ୍କ ଆସ୍ଥାନ, ହାଟ ଆଦି ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ମିଳନସ୍ଥଳରୁ ମାଟିଆଣି ଏହାର ଖୋଳ ନିର୍ମାଣ କରିବା ବିଧି ପରଜା ସଂପ୍ରଦାୟରେ ପ୍ରଚଳିତ । ଏହା ଦେଖିବାକୁ ଗାଦିବାଜା ଭଳି, କେବଳ ଗାଦିବାଜାର ଆକାର ଅପେକ୍ଷାକୃତ ବଡ଼ ହୋଇଥିଲା ବେଳେ, ଏହାର ଆକାର ଛୋଟ ।

ଡାପୁ :

'ପରଜା' ସମ୍ପ୍ରଦାୟରେ 'ଡାପୁ' ନାମରେ ପରିଚିତ ଏହି ବାଦ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରଟି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳ ତଥା ସଂପ୍ରଦାୟରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ନାମରେ ପରିଚିତ । ମୟୂରଭଂଜ ଜିଲ୍ଲାର ଆଦିବାସୀ ସଂପ୍ରଦାୟରେ ତଥା ଅନ୍ୟ କେତେକ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏହା ଚାଙ୍ଗୁ ନାମରେ ପରିଚିତ । ଏହି ବାଦ୍ୟର ନାମକରଣ ଅନୁଯାୟୀ 'ଚାଙ୍ଗୁ ନୃତ୍ୟ' ନାମରେ ଏକ ବିଶେଷ ନୃତ୍ୟ ମଧ ପ୍ରଚଳିତ । କଳାହାଣ୍ଡିର ଆଦିବାସୀ ସଂପ୍ରଦାୟରେ 'ଡାପୁ' ଭାବରେ, ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାରେ 'ଡାମ୍ପ' ଭାବରେ ମଧ ପରିଚିତ ।

ଏହି ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରଟି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ପାଇଁ ଗମ୍ଭାରୀ, ପିଆଶାଳ ପ୍ରଭୃତି ହାଲୁକା କାଠ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ । ସଂଗୀତର ତାଳ ସୃଷ୍ଟିକାରୀ ଏହି ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରଟି ପରଜା ସଂପ୍ରଦାୟର ଏକ ମୁଖ୍ୟ ବାଦ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ପର୍ବପର୍ବାଣୀରେ ବାଦନ କରାଯାଏ ।

ଝମକା :

ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରର ପ୍ରକାର ଅନୁସାରେ ଏହା ଘନବାଦ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ଝୁମୁକାକୁ ଗାଦି ବାଜା ଓ ଡାପୁ ସହିତ ବାଦନ କରାଯାଇଥାଏ । ଏହା ଟିଣରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ । ଟିଣରେ ତିଆରି ଦୁଇଟି ଗୋଲାକୃତି କୁମ୍ପି ଭିତରେ କିଛି ଛୋଟ ଛୋଟ ଲୁହା ଗୁଳି ଭର୍ତ୍ତି କରାଯାଇଥାଏ । ଧରିବା ପାଇଁ ଏଥିର ଦୁଇଟି ବେଣ୍ଟ ଲାଗିଥାଏ । ଏହାର ଝଣଝଣ ଶବ୍ଦ ଅନ୍ୟ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରର ଶବଦ ସହିତ ମିଶି ଧ୍ୱନି ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିଥାଏ । ସାଧାରଣତଃ ଏହି ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରକୁ 'ପରଜା' ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ପୁଷ ପରବରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିବା ବାଳିଯାତ୍ରାରେ ମୁଖ୍ୟ ବାଦ୍ୟ ଭାବରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ । ଏଥି ସହିତ ରାହୁପୂଜା ଓ ବାଟ ବିବାହ ପୂଜା ଏବଂ ପିଠାଲାନ୍ଦିରେ ମଧ ବାଦନ କରାଯାଏ ।

ଡୁଂଡୁଙ୍ଗା :

ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରର ପ୍ରକାର ଅନୁସାରେ ଏହି ବାଦ୍ୟଟି ତତବାଦ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀୟ । ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ସଂଗୀତରେ ଏକତାର ପରି ଏକ ତନ୍ତ୍ରୀ ବିଶିଷ୍ଟ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର । ଏହି ବାଦ୍ୟର ନାମ ଧ୍ୱନିଭିତ୍ତିକ । ଏଥିରେ ଡୁଙ୍ଗ୍‌ଡୁଙ୍ଗ୍ ଧ୍ୱନି ସୃଷ୍ଟି ହେଉଥିବାରୁ ଏହାର ନାମକରଣ ଡୁଂଡୁଙ୍ଗା ହୋଇଥିବା ଅନୁମେୟ । କେତେକ ପରଜା ସଂପ୍ରଦାୟରେ ଏହା 'ଟଇଁଲା' ନାମରେ ପରିଚିତ । କିନ୍ତୁ କେତେକ ଗବେଷକ 'ଟଇଁଲା'କୁ ଡୁଂଡୁଙ୍ଗାର ଆଦିମ ରୂପ ବୋଇ ମତ ଦିଅନ୍ତି । ବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକସଂସ୍କୃତି ଗବେଷକ ଡକ୍ଟର ରାଜେନ୍ଦ୍ର ପାଢ଼ୀଙ୍କ ମତରେ – "ଏହା ଏକ ପୁରାତନ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର । ଡୁଂଡୁଙ୍ଗା, ରାମଗୁଟା ପ୍ରଭୃତି ତତ୍ ଶ୍ରେଣୀୟ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରର ସୃଷ୍ଟି ପୂର୍ବରୁ ଏହି ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରର ସୃଷ୍ଟି । ଏଥିରେ କୌଣସି ଧାତବ ତାର ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇନଥାଏ । ଲୁହାର ବ୍ୟବହାର ପୂର୍ବରୁ ଆଦିମ ମଣିଷ ବୃକ୍ଷର ତନ୍ତୁ ଦଉଡ଼ିକୁ ଟାଣି ଧ୍ୱନି ସୃଷ୍ଟି କରି ଉଲ୍ଲସିତ ହେଉଥିଲା । ଗଠନ ଓ ଆକୃତିରୁ ଏହାର ପ୍ରାଚୀନତା ସ୍ପଷ୍ଟ ।"[୧୧] 'କନ୍ଧ' ସଂପ୍ରଦାୟରେ ଡୁଂଡୁଙ୍ଗାକୁ 'ଡୁଂଡୁଣୀ' ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ପୁଣି ଏହାର ଆକାର ଓ ନିର୍ମାଣଶୈଳୀ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦେଶୀୟ କନ୍ଧ ଏବଂ ଡଙ୍ଗରିଆ କନ୍ଧ ସଂପ୍ରଦାୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ ।

ଡୁଂଡୁଙ୍ଗା ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ତିଆରି ପାଇଁ ଏକ ପରିପକ୍ୱ ଗୋଲାକାର ପିତା ଲାଉ, ଦୁଇହାତ ଲମ୍ବର ଖଣ୍ଡେ ବାଉଁଶଦଣ୍ଡ, ଗାଈ ବା ଛାଗ ଚମଡ଼ା, ଖଣ୍ଡେ ଲୁହା ତାର, ଏବଂ ଦୁଇଖଣ୍ଡ କାଠି ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇଥାଏ । ଡୁଂଡୁଙ୍ଗାର ଲାଉତୁମ୍ବା ପାର୍ଶ୍ୱଟିକୁ ବାମ କାନ୍ଧରେ

ରଖି ଏକ ସମୟରେ ବାମହାତ ପାପୁଲିରେ ଲାଉତୁମ୍ବାକୁ ଓ ଡାହାଣ ହାତ ଅଙ୍ଗୁଳିରେ ତାରକୁ ଆଘାତ କରି ବାଦନ କରାଯାଏ । ଲାଉତୁମ୍ବାର 'ଡୁମ୍‌ଡୁମ୍' ଧ୍ୱନି ଓ ତାରର 'ଟୁଙ୍ଗ୍‌ଟୁଙ୍ଗ୍' ଧ୍ୱନିର ମିଳନରେ ଏକ ମଧୁର ଧ୍ୱନି ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ । ଏଥିରୁ ଏକ ସମୟରେ ଦୁଇ ଭିନ୍ନ ଧ୍ୱନି ମଧ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇପାରେ ।

ପରଜା ନାରୀ-ପୁରୁଷଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ 'ଗୀତ୍ ମାରାନି' ସମୟରେ ଏହି ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ବିଶେଷ ରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ । ଡୁଂଡୁଙ୍ଗା ସହିତ ଗୀତ ଗାଇବାକୁ 'କିନ୍ଦ୍ରି ଗୀତ' କୁହାଯାଏ । ଏହି ଗୀତ ଗାଇବା ସମୟରେ ଡୁଂଡୁଙ୍ଗା ସହିତ ତାଳ ଦେବା ପାଇଁ ମଦଳ ଓ ଗିନି ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ଯେପରି 'କେନ୍ଦରା' ସହିତ କରୁଣ ରସାତ୍ମକ ଯୋଗୀ ଗୀତ ଗାନ କରାଯାଏ, ସେହିପରି କରୁଣ ରସଯୁକ୍ତ 'କିନ୍ଦ୍ରିଗୀତ' ମଧ୍ୟ ଡୁଂଡୁଙ୍ଗା ବଜାଇ ଗାଁ ଗାଁ ବୁଲି ଗାନ କରାଯାଏ । ଡୁଂଡୁଙ୍ଗା ସହିତ ଉଭୟ କରୁଣ ଓ ଶୃଙ୍ଗାର ରସମୂଳକ ଗୀତ ଗାନ କରାଯାଏ । ପରଜା ସଂପ୍ରଦାୟରେ ପ୍ରଚଳିତ 'ରିଂଜୋଡ଼ି' ଓ 'ଢେମ୍‌ସା'ରେ ଗିନି ମଦଳ ଓ ତିଡ଼ିବିଡ଼ି ସହ ଡୁଂଡୁଙ୍ଗା ମୁଖ୍ୟ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଥାଏ ।

ରାମଗୁଟା :

'ପରଜା' ଜନଜାତିରେ ବ୍ୟବହୃତ 'ତତବାଦ୍ୟ' ଶ୍ରେଣୀୟ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟରେ 'ରାମଗୁଟା' ଅନ୍ୟତମ । ଲୋକବିଶ୍ୱାସ ରହିଛି ଯେ, ଏହା ରାମାୟଣ ଯୁଗରେ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା ଓ ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ନାମାନୁସାରେ ଏହାର ନାମକରଣ ଏପରି ହୋଇଛି । ଗଠନ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହା 'ଡୁଂଡୁଙ୍ଗା' ସଦୃଶ । ପାର୍ଥକ୍ୟ ହେଉଛି 'ଡୁଂଡୁଙ୍ଗା'ରେ ଏକମାତ୍ର ତାର ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା ବେଳେ ଏଥିରେ ଦୁଇଟ ତାର ଲାଗିଥାଏ ଏବଂ ଡୁଙ୍ଗଡୁଙ୍ଗାରେ ସଂଯୁକ୍ତ ଲାଉତୁମ୍ବାର ଯନ୍ତ୍ରକୋଷଠାରୁ ଏହା ଅପେକ୍ଷାକୃତ ବଡ଼ ।

ଉଭୟ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରର ବାଦନ ରୀତି ସମାନ । ବାଦକ ଏହାକୁ ବାମକାନ୍ଧରେ ଲାଉତୁମ୍ବାପଟକୁ ଧାରଣ କରି ବାମହାତରେ ଲାଉତୁମ୍ବାକୁ ଓ ଡାହାଣ ହାତରେ ତାରକୁ ଆଘାତ କରିବା ଦ୍ୱାରା ଡିଡିଙ୍ଗ-ଡିଡିଙ୍ଗ ଧ୍ୱନି ଜାତ ହୁଏ । 'ଡୁଂଡୁଙ୍ଗା'ର ଧ୍ୱନି ଅପେକ୍ଷା ରାମଗୁଟାର ଧ୍ୱନି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗମ୍ଭୀର ଓ ଶ୍ରୁତିମଧୁର । ମୁଖ୍ୟତଃ ଏକକ (Salo) ଗୀତ ଗାନ ସମୟରେ ଏହାର ବ୍ୟବହାର ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ କରାଯାଇଥାଏ ।

ମଈରି (ମହୁରୀ) :

'ମଈରି' ପରଜା ସଂପ୍ରଦାୟର ବିଭିନ୍ନ ପୂଜା, ପର୍ବପର୍ବାଣୀ, ଯାତ୍ରା ଏବଂ ମୃତକର୍ମ ସମୟରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ । ଏହା ଏକ ସୁଶିର ବାଦ୍ୟ । କୋରାପୁଟ ଅଞ୍ଚଳରେ ଆଦିବାସୀ ସଂପ୍ରଦାୟରେ ଦେଖାଯାଉଥିବା ଦୁଇ ପ୍ରକାରର ମହୁରୀ (କାଠ ଓ ପିତ୍ତଳ) 'ପରଜା' ଜନଜାତି ଦ୍ୱାରା ବାଦନ କରାଯାଉଥିବାର ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ମହୁରୀର ଧ୍ୱନି ବିଶେଷତଃ କରୁଣ ରସ ବ୍ୟଞ୍ଜିତ ହୋଇଥିବାରୁ ମୃତବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସଂସ୍କାର ସମୟରେ ଏହା ମଧ୍ୟ ବାଦନ କରାଯାଏ । ଏହାଛଡ଼ା ରାହୁ ପୂଜା, ବାଟ ବିବାହ, ଡଙ୍ଗର ଯାତ୍ରା, କିଡ଼ା ଯାତ୍ରା, ବଡ଼ାଭଣୀ ଯାତ୍ରା ବା ଠାକୁରାଣୀ ଯାତ୍ରା ତଥା ଦିଆଲୀ ପରବରେ ମହୁରୀ ବାଦନ କରାଯାଏ ।

ସୁର୍‌ଲୀ (ବଂଶୀ) :

ଶୁଷିର ବାଦ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ବଂଶୀ ଉଭୟ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ତଥା ଲୋକସଂଗୀତ ପରମ୍ପରାରେ ଏକ ବହୁ ପରିଚିତ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର । କୋରାପୁଟ ଜିଲ୍ଲାରେ ପ୍ରଚଳିତ ବଂଶୀଗୁଡ଼ିକ ମୁଖ୍ୟତଃ ତିନି ପ୍ରକାରର । ଯଥା : ଆଡ଼ବଂଶୀ, ସିଧାବଂଶୀ, ଏବଂ ମଧ ବଂଶୀ । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ପରଜା ସଂପ୍ରଦାୟରେ ମୁଖ୍ୟତଃ 'ଆଡ଼ବଂଶୀ'ର ପ୍ରଚଳନ ସର୍ବାଧିକ ।

ଆଡ଼ବଂଶୀଗୁଡ଼ିକ ବାଉଁଶରେ ତିଆରି ହୋଇଥାଏ । ଉକ୍ତ ବଂଶୀର ପୃଷ୍ଠଭାଗରେ ଫୁଙ୍କିବା ନିମନ୍ତେ ଛିଦ୍ର ରହିଥାଏ ଓ ଆଡ଼ ଭାବେ ଓଠ ସହ ସମାନ୍ତରାଳ ଭାବରେ ରଖି ବାଦନ କରାଯାଏ । ଏହାର ଲମ୍ବ ସାଧାରଣତଃ ୧୦ରୁ ୨୧ ଇଞ୍ଚ ମଧ୍ୟରେ ଓ ଏଥିରେ ଥିବା ଛିଦ୍ର ସଂଖ୍ୟା ଫୁଙ୍କିବା ଛିଦ୍ରକୁ ବାଦ ଦେଇ ୩ ରୁ ୬ଟି ମଧ୍ୟରେ ସୀମାବଦ୍ଧ । ବିଭିନ୍ନ ଲମ୍ବ ବିଶିଷ୍ଟ ଆଡ଼ବଂଶୀର ଛିଦ୍ର ଏହାର ଅଗ୍ରଭାଗରୁ ୩ ସେ.ମି.ରୁ ୧୧ ସେ.ମି. ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଡୁଂଡୁଙ୍ଗା, ମର୍ଦ୍ଦଳ, ଗିନି ଆଦି ସହିତ ଏହି ବଂଶୀ ବିଭିନ୍ନ ପର୍ବପର୍ବାଣୀରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗାଈ ଚରାଇଲା ବେଳେ ଗାଈଆଳ ଏକକ ଭାବରେ ମଧ୍ୟ ବାଦନ କରିଥାଏ ।

'ପରଜା' ଜନଜାତିର ସାଂସ୍କୃତିକ ପରିସର ଯେତିକି ବିସ୍ତୃତ ସେତିକି ବୈଚିତ୍ର୍ୟମୟ । ଆଦିବାସୀ ସଂସ୍କୃତିର ମୁଖ୍ୟ ଉପାଦାନ ହେଉଛି ଗୀତ ଓ ନାଚ । ତେଣୁ ପରଜା ସଂପ୍ରଦାୟର ନାଚ ଓ ଗୀତ ପରମ୍ପରା ଅନ୍ୟ ଆଦିବାସୀ ନାଚ ଗୀତଠାରୁ କେତେକାଂଶରେ ଭିନ୍ନ ତଥା ସମୃଦ୍ଧ ମଧ୍ୟ । ପରଜା ଜନଜାତିର ନାଚଗୀତ ସାଙ୍ଗକୁ

ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରର ଏକ ବଳିଷ୍ଠ ବିଭବ ରହିଛି । ଶୃଙ୍ଗାର, କରୁଣ, ବୀର ରସାତ୍ମକ ଧ୍ୱନି ସୃଷ୍ଟି କରି ଗୀତ ଓ ନାଚ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାଣ ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ ଭରି ଦେଇଥାନ୍ତି ଏହି ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ସବୁ । ଧୀରେ ଧୀରେ ଲୁପ୍ତପ୍ରାୟ ଏହି ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ସବୁକୁ ସଂଗ୍ରହ ଓ ଉଦ୍ଧାର କରିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି । ପ୍ରବନ୍ଧ ପ୍ରସ୍ତୁତି ସମୟରେ କୋରାପୁଟର ବିଭିନ୍ନ ପରଜା ଗାଁ ବୁଲି ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ସଂପର୍କରେ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କଲାବେଳେ ଏହି ସମୃଦ୍ଧ ବାଦ୍ୟ ପରମ୍ପରାର ଶୋଚନୀୟ ସ୍ଥିତି ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିହୁଏ ।

ଆଧୁନିକ ଯୁଗ ସହ ତାଳ ଦେଇ ପରଜା ସଂପ୍ରଦାୟକୁ ସଭ୍ୟ ଶିକ୍ଷିତ କରାଇବାର ପ୍ରୟାସରେ ବାସ୍ତବରେ ଏହାର ଉଚାଙ୍ଗ ସଂସ୍କୃତି ଅବକ୍ଷୟ ଆଡ଼କୁ ହିଁ ଗତି କରୁଛି । ତଥାକଥିତ ଆଧୁନିକତାର ଦାୟରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଡି.ଜେ., ମାଇକ ମୋବାଇଲ ଫୋନ୍ ଆଦି ନେଇଛି ଆଲୋଚ୍ୟ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରର ସ୍ଥାନ । ସୁତରାଂ ଅବକ୍ଷୟମାଣ ଏହି ଆଦିବାସୀ ସଂସ୍କୃତିର ଏକ ଅଙ୍ଗ ପରଜା ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକର ତଥା ଏହାର ବାଦନ ପ୍ରଣାଳୀର ସଂରକ୍ଷଣ, ପ୍ରଚାର ଓ ପ୍ରସାର କରିବାର ସମୟ ଆସିଛି ।

ସହାୟିକା ଗ୍ରନ୍ଥସୂଚୀ :

୧. (ମୂ.ର.) ଭରତ ମୁନି (ଅ) ମିଶ୍ର, ଗୋବିନ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ର; ନାଟ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର, ଚତୁର୍ଥ ଖଣ୍ଡ, ଅଷ୍ଟାବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡ଼େମୀ, ୨୦୦୮, ପୃ. ୦୫ ।

୨. Kothari, K.S.; Indian Folk Musical Instruments, New Delhi, Sangeet Natak Akademi, 1968, P- 12.

୩. ସେହିଠାରେ, ପୃ. ୧୨

୪. ସେହିଠାରେ, ପୃ. ୧୩

୫. ସେହିଠାରେ, ପୃ. ୧୩

୬. ପଣ୍ଡା, ପ୍ରତାପ କୁମାର; ଓଡ଼ିଶାର କନ୍ଧ ଆଦିବାସୀ ସଙ୍ଗୀତ ଓ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ଆଦିବାସୀ ଭାଷା ଓ ସଂସ୍କୃତି ଏକାଡ଼େମୀ, ୧୯୯୭, ପୃ. ୭୩ ।

୭. (ସଂ) ନନ୍ଦ, ଦୁର୍ଗାମାଧବ; ଆମ ଲୋକଗୀତ ଓ ଲୋକବାଦ୍ୟ (ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ) ଗଞ୍ଜାମର ଲୋକବାଦ୍ୟ: ଏକ ସାଂସ୍କୃତିକ ଅନୁଶୀଳନ, ପ୍ରଦୀପ କୁମାର ପଟ୍ଟନାୟକ, ବ୍ରହ୍ମପୁର, ଲୋକସଂସ୍କୃତି ଗବେଷଣା ପରିଷଦ, ୨୦୦୧, ପୃ. ୧୪୦ ।

୮. (ସଂ) ନନ୍ଦ, ଦୁର୍ଗାମାଧବ; ଆମ ଲୋକନୃତ୍ୟ (ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ) କୋରାପୁଟର ନୃତ୍ୟ ପରମ୍ପରା; ଏକ ଦୃଷ୍ଟିପାତ, ରାଜେନ୍ଦ୍ର ପାଢ଼ୀ, ବ୍ରହ୍ମପୁର, ଲୋକସଂସ୍କୃତି ଗବେଷଣା ପରିଷଦ, ୨୦୦୦, ପୃ. ୯ ।

୯. ପାଢ଼ୀ, ରାଜେନ୍ଦ୍ର; କୋରାପୁଟର ଆଦିବାସୀ ଲୋକ ସଂସ୍କୃତି, ବାଲେଶ୍ୱର, ସୁବର୍ଣ୍ଣଶ୍ରୀ ପ୍ରକାଶନୀ, ୨୦୦୯, ପୃ. ୧୯୬ ।

୧୦. ସେହିଠାରେ ପୃ. ୧୯୭

୧୧. ସେହିଠାରେ ପୃ. ୨୦୬

ସୌଜନ୍ୟ :

(କ) ବିଶ୍ଳେଷଣାତ୍ମକ ଆଦିବାସୀ ଗବେଷଣା ପରିଷଦ, କୋରାପୁଟ (COATS, Koraput) ।

(ଖ) ରଙ୍ଗବାଲି କୁମ୍ଭା, ବଡ଼ ଚିନ୍ଦ୍ରି, ରେଲି କୁମ୍ଭା ଓ ମାନବର ଗାଁ (କୋରାପୁଟ)ର ଗ୍ରାମବାସୀ ।

(ଗ) ଛାତ୍ର-ଛାତ୍ରୀ : ଈଶ୍ୱର ମୁଦୁଲି, ସୁମିତ୍ରା ଗୋଲେରୀ, ଶଶି ଗୁଡ଼ିଆ ଓ ମନିକା ଖରା ।

ସହକାରୀ ପ୍ରଫେସର
ସ୍ନାତକୋତ୍ତର ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗ
ସରକାରୀ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ, କୋରାପୁଟ